

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Facultatea de Litere

Școala Doctorală a Facultății de Litere

TEZĂ DE DOCTORAT

**CONCEPTUL LITERAR AL SIMULACRULUI: IDEI ȘI MIJLOACE
ARTISTICE ÎN FICȚIUNEA POSTMODERNISTĂ**

-REZUMAT-

Coordonator,

Prof. Univ. Dr. Mihaela CONSTANTINESCU

Candidat,

Gabriel-Marian MITREA

București

2025

Teza lucrării de față urmărește transferul simulacrului, concept de natură filosofică și culturală, în planul literaturii postmoderniste. Premisa mea este că simulacul nu se impune accidental, ca o noțiune lipsită de istorie, ci trece printr-un proces artistic ale cărui forme incipiente anticipează emergența conceptului în proza postmodernistă. Aceste forme se regăsesc încă din perioada barocului, când motivul vieții ca vis capătă popularitate. Anumite schimbări pe care le-a suferit motivul literar al visului de-a lungul timpului sunt reprezentative pentru estetica simulacrului, schimbări ce vor fi surprinse în baza unei metode procesuale, care dezvăluie treptat, cu fiecare intervenție, ceva din natura conceptului din teza mea. Menționez că procesul vizat nu delimitează la modul absolut reperele și că alte elemente viitoare i s-ar putea adăuga. Căci simulacul este tratat în calitate de instrument hermeneutic, ca metodă de aplicare a unui principiu aflat în strânsă corelație cu modificările pe care la aduce o nouă paradigmă culturală. Oricum, argumentul tezei integrează în ordinea lui ideea că simulacul depinde indirect de metamorfozele raportului dintre vis (lumea posibilă) și realitate (lumea „actuală” a personajelor). Cum problema realității nu se poate pune în literatură decât dinspre pactul ficțional, simulând că ceea ce ni se prezintă este „real” pentru lumea „actuală” a personajelor, simulacul se va insinua în postmodernism prin intermediul ideii de lumi posibile. Mai precis, categoria *posibilității* va fi însăși firul Ariadnei în domeniul artistic de manifestare a simulacrului.

Visul, lumile posibile și simulacrele sunt interconectate în teza lucrării. Voi pune în lumină legăturile dintre ele, cu atât mai mult cu cât posibilitatea nu doar că facilitează climatul propice pentru estetica simulacrului prin apropierea de orizontul imaginar al viselor, unde toate posibilitățile sunt eliberate, dar angajează și un principiu pe care Baudrillard îl căuta în simulacre, anume *reversibilitatea*. Ea răstoarnă raporturile de forță într-o societate care reduce omul din ce în ce mai mult la un rol pasiv din cauza supremației imaginilor. Destinate consumului imediat, ele nu lasă loc pentru gândire și istorie. Pe fundalul acestui decupaj, relația dintre subiect și obiect se cere regândită, problemă care își are relevanța nu doar în orizontul cultural al postmodernității, așa cum sugerează Baudrillard, dar și în literatura postmodernistă, acolo unde se vor vedea consecințele ideii de lumi posibile. Imaginilor artistice li se va acorda o forță plastică ce favorizează jocurile metatextuale. Nu doar raportul dintre narator și personaje cunoaște importante mutații estetice, când naratorul – împrumutând uneori aparența unei instanțe auctoriale – împărtășește același spațiu ficțional cu caracterele create de el. Cu ajutorul

reversibilității, personajului i se răstoarnă identitatea conferind realitate unei alterități ce-i subminează fundamentul.

În acest context, raportul dintre vis și realitate se inversează, așa încât primul ajunge să fie mai „real” decât realitatea personajelor, funcție specifică literaturii postmoderniste. Prin urmare, introducerea în conceptul literar al simulacrului depinde de o primă condiție de interpretare: puterea falsului de a produce efecte ale adevărului. În *Post-postmodernismul, sau logica culturală a capitalismului „just-in-time”* (*Post-postmodernism or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism*, 2012), Jeffrey Nealon apelează la filosofia lui Foucault, pentru a face distincția între două tipuri de puteri pe care le are falsul. Prima ar fi o putere „slabă” sau „postmodernă”¹, care constă în subminarea adevărului și care încă valorifică dualismul dintre falsitate și adevăr. A doua este o putere „solidă”² a falsului. Ea angajează decizia de a urma calea „non-adevărului”, care produce totuși efecte ale adevărului. Falsul, cu alte cuvinte, devine condiția adevărului, așa cum voi arăta de-a lungul analizelor literare.

Conceptul central al lucrării nu poate fi disociat de o alteritate specială care activează în sfera lumilor posibile. Procesul pe care-l propun facilitează intuiția acestei alterități a simulacrului. Mai întâi, barocul a ridicat visul la nivelul realității, așa încât între cele două să nu mai existe nicio graniță. Laitmotivul vieții ca vis a fost intens cultivat în perioada barocului. Preluat mai apoi de romantici, motivul de circulație universală este supus unei transformări majore. Dacă barocul situa la același nivel visul cu realitatea, sensibilitatea metafizică a romanticilor a făcut din oniric un principiu superior de cunoaștere, un discurs orientat în jurul capacității eului de a se înălța la sferele ideale, esențializate ale ființei. Visul devenea o cale de a transcende realitatea și de a o denunța ca iluzie. Cu ideea lumilor posibile, oniricul a încetat să fie un instrument prin care se depășește sau se neagă realitatea. În spațiul posibilităților, visul are acum puterea de a *simula* realitatea, de a pretinde că este la fel de „real”, ba chiar mai „real” decât realitatea ficțională a personajelor. Între vis și realitate se instalează o simetrie. Sunt perfect egale. Ceea ce mai înseamnă și că realitatea este un construct, din moment ce impresia ei poate fi reprodusă pornind de la un artificiu, de la o tehnică pe care simulacrul o face transparentă.

¹ „Foucault lays out here in a very economical fashion the two literary powers of the false that I’ve been discussing: first, there’s the «fabulous» - or «fabulating» (*fabuleux*) - «weak» or «postmodern» power of the false, which consists in subverting the true, thereby bringing about a neodeconstructive «indecision between true and false»” (Nealon, 2012: 162).

² „Further down the literary continuum, however, there is a «strong» power of the false in literature (the one I’d like to harness to post-postmodernism), based on «a decision of nontruth» that nevertheless «produces effects of truth» in an alternative fashion” (Nealon, 2012: 162).

O concluzie însemnată se desprinde de aici. Postmodernismul, înțeles din perspectiva esteticii simulacrului, poartă până la capăt experiența barocului, întreruptă de romantism și de mișcările ulterioare ale modernismului. Îi realizează complet natura prin înzestrarea visului cu o forță de materializare imediată a posibilităților. O forță căreia i se adaugă, ce-i drept, componenta comicului, străină barocului. Fără ea nu ar mai fi posibile jocurile metafictionale atât de specifice postmodernismului.

Dincolo de analizele literare, teoria mea ia seama de importanța pe care o are originea filosofică a conceptului. Întâi de toate, simulacrul a fost conceput în filosofie, începând cu Jacques Derrida și Gilles Deleuze, urmând ca mai apoi să migreze în teoria lui Jean Baudrillard despre hiperrealitate. Sunt extrem de importante rădăcinile filosofice, deoarece doar așa înțelegerea poate fi completă. De aceea, lucrarea conține o parte care tratează ideile filosofice ce stau la baza simulacrului, în special noțiunile de diferență și repetiție cu ajutorul cărora Deleuze regândește teoria lui Friedrich Nietzsche despre Supraom și eterna reîntoarcere. Chiar dacă unghiul de vedere literar asupra simulacrului nu coincide complet cu ideile lui Deleuze, noțiunea diferenței va avea o mare relevanță în înțelegerea ideii de lumi posibile.

Primii gemeni ai lumilor posibile există încă din perioada barocului. De fapt, ideea lor este propusă încă din acea perioadă de filosoful Gottfried Wilhelm Leibniz. Dacă se consideră numai literatura, lumile posibile nu sunt atât de evidente, însă există semne care anticipează emergența ideii în postmodernism. Piesa lui Pedro Calderón de la Barca, *Viața e vis*, este un prim moment în acest sens. Posibilitatea creează un spațiu de tip *mise en abyme* care îi dereglează identitatea lui Segismundo, făcându-l să se îndoiască de ceea ce este „actual” într-o lume. Sau, mai bine spus, îl face conștient de ușurința cu care cineva se poate lăsa înșelat de „realitatea” unei lumi. Tocmai de aceea, în drama lui Calderón, visul nu este un mijloc de a depăși sau de a nega realitatea, ci un principiu care trădează *necesitatea* iluziei și deziluziei, un anumit *mod de operare* intrinsec lumii. Prin intermediul lui nu se accede la o „supra-realitate” a esențelor în detrimentul aparențelor înșelătoare. Încă o dată, barocul pune pe picior de egalitate visul și realitatea, conferind visului tot atâta credibilitate cât i-ar reveni oricărei realități sau lumi „actuale”. Altfel spus, oniricul este o metodă de a *supralicita* efectele realității, de a-i conferi o anumită artificialitate de care ochiul se poate bucura numai în măsura în care se lasă înșelat. Ba chiar barocul află în falsitate și înșelăciune un motiv de mare satisfacție, ceea ce romanticilor, cu gustul lor pentru esențe și idealuri, le lipsea cu desăvârșire. A te lăsa înșelat este un subterfugiu

foarte apreciat de omul barocului. Ceea ce-l apropie imediat de jocurile metatextuale ale postmodernismului, cu diferența că nu există un simț comic edulcorat. Distanța este încă considerabilă, pentru a se face trecerea de la un curent la altul. Tranziția ar fi mult prea bruscă și inoportună. Un alt pas către estetica simulacrului este proza lui Jorge Luis Borges. Lucrarea face astfel saltul la punctul de intersecție dintre modernism și postmodernism. Cu povestirile lui Borges, visul se înscrie în logica jocurilor intelectuale și este purtat până la limitele tăcerii. Doar că visele pe care le imaginează scriitorul argentinian nu au puterea de a trezi comicul, un aspect indispensabil postmodernismului. O adâncă „seriozitate” modernistă îl desparte de estetica simulacrelor. Începând cu scriitori ca John Fowles, Gabriel García Márquez, Umberto Eco sau Salman Rushdie, comicul va fi din ce în ce mai utilizat în arta postmodernistă, într-o formă mai mult sau mai puțin explicită. Iar categoria posibilității se va insinua în dinamica lumilor și va acționa la modul implicit, în slujba reversibilității. De cele mai multe ori, posibilitățile răstoarnă – nu neagă – actualitatea realității în care personajele trăiesc, prin simularea și introducerea altei lumi în inima acesteia. Dat fiind că antrenează o mișcare în oglindă, posibilitățile valorifică o subtilă subminare a identității prin deschiderea diferenței ontologice dintre lumi.

Demersul teoretic pe care l-am ales angajează, prin urmare, o metodă procesuală de lucru, care determină ca înțelegerea conceptului să se întrească pe măsură ce i se adaugă alte etape și elemente. Primul capitol asigură condițiile și schimbările culturale în care s-a impus postmodernismul. O nouă paradigmă nu poate fi discutată decât într-un cadru socio-cultural ce i-a favorizat apariția. Capitolul prezintă, prin urmare, teoriile cele mai cunoscute asupra postmodernității, printre care se numără perspectivele lui Guy Debord, Jean Baudrillard, Mario Vargas Llosa, Umberto Eco sau Michel Maffesoli. Dintre aceștia, primii doi teoreticieni vor avea întâietate. Căci *Societatea spectacolului* și *Simulacre și simulare* sunt două cărți extrem de semnificative pentru cultura postmodernă, mai ales că simulacrul este conceptul central al lucrării. Tot în cel dintâi capitol voi introduce componenta pluralistă a postmodernității/postmodernismului, aducând în discuție cercetători consacrați în acest domeniu, cum ar fi Ihab Hassan, Gianni Vattimo sau Linda Hutcheon.

În al doilea capitol dezbat problema simulacrului dintr-un punct de vedere filosofic, dar numai într-o primă parte. Ulterior, originile literare ale conceptului vor fi clar evidențiate cu ajutorul dramei lui Calderón și a prozei lui Borges. În plus, reiau teoria lui Baudrillard pentru întregirea concepției asupra simulacrului. După ce în primul capitol mă voi opri asupra

transparenței, obscenității și seducției – idei indispensabile teoriei lui Baudrillard – simulacrul, reluat într-un context mai larg, își va întregi definiția odată cu diferența dintre real și realitate, alături de principiul reversibilității.

Conceptul literar al simulacrului va fi delimitat și exemplificat în cel de-al treilea capitol. Câteva reflecții din literatura de specialitate vor fi menționate în acest context. Tot aici subliniez natura comică a noțiunii, apelând la studiul lui Henri Bergson, *Râsul*. Simulacrele alimentează impresia comicului ca urmare a unei abilități speciale de a doza credibilitate unor situații care, în alte condiții, ar trezi suspiciune. Tratarea verosimilă a unor situații neverosimile este trăsătura care-i unește pe postmoderniști ca John Fowles, Salman Rushdie sau Umberto Eco. Ea caracterizează cel mai bine actul simulării. Exemple de simulacre se vor găsi la toți acești autori, cu diferența că fiecare îmbogățește conceptul prin diferite tehnici artistice. Așa, bunăoară, la Salman Rushdie simulacrele vor fi contaminate de trăsături ale realismului magic. La Umberto Eco, ele vor aminti de semiotică, de studiul general al semnelor. În romanul lui John Fowles, *Magicianul*, simulacrul funcționează pe fundalul ideii baroce „lumea ca teatru”. Totuși, comun va fi principiul reversibilității, alături de înclinația către artificial care materializează imediat posibilitățile imaginare și acordă întâietate copiilor lipsite de referent.

În concluzie abordez legătura dintre postmodernism și post-postmodernism, nu înainte însă de a consemna rezultatele interpretărilor literare. Pe lângă legătura dintre cele două curente s-a mai impus un alt subiect de care estetica simulacrului nu ar putea face abstracție. Problema puterii a fost vizată la modul implicit, în instanța ireversibilității dintre subiect și obiect. Nu că literatura ar servi drept instrument al puterii. Dar ea, prin anumite imagini și tehnici artistice, avertizează asupra pericolului pe care puterea îl atrage după sine. Mai ales prin tendința de a evidenția natura de construct a realității, literatura dejoacă subtil statutul puterii ca forță unidirecțională. Cercetarea se încheie cu relația dintre modernitate și postmodernitate, prin referință la cartea lui Gerard Delanty, *Modernitate și postmodernitate: cunoaștere, putere și sinele* (*Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*, 2000). Tema este importantă în cadrul regândirii raportului dintre subiect și obiect, dintre Sine și Celălalt, idee centrală a tezei mele despre conceptul literar al simulacrului.

BIBLIOGRAFIE

1. Surse primare

- Borges, Jorge Luis, [1949] 2011, *Aleph*, ediția a II-a, traduceri și note de Cristina Hăulică și Andrei Ionescu, Iași, Polirom
- Borges, Jorge Luis, [1975] 1983, *Cartea de nisip*, traducere de Cristina Hăulică, București, Editura Univers
- Borges, Jorge Luis, [1996] 2021, *Făuritorul. Ficțiuni. Memoria lui Shakespeare*, traduceri din limba spaniolă de Cristina Hăulică și Andrei Ionescu, prezentări și ediție îngrijită de Andrei Ionescu, Iași, Polirom
- Calderón, Pedro, [1635] 1970, *Viața e vis*, traducere de Sorin Mărculescu, București, Editura Univers și Teatru Național I. L. Caragiale
- Eco, Umberto, [1980] 1984, *Numele trandafirului*, traducere și postfață de Florin Chirițescu, Cluj-Napoca, Editura Dacia
- Eco, Umberto, [1989] 1991, *Pendulul lui Foucault* (Vol. I + II), traducere de Ștefania Mincu și Marin Mincu, Constanța, Editura Pontica
- Eco, Umberto, [1994] 1995, *Insula din ziua de ieri*, traducere de Ștefania Mincu și Marin Mincu, Constanța, Editura Pontica
- Eco, Umberto, [2000] 2013, *Baudolino*, traducere și note de Ștefania Mincu, Iași, Editura Polirom
- Eco, Umberto, 2004, *Misterioasa flacără a reginei Loana*, traducere de Ștefania Mincu, Iași, Polirom & Pontica
- Fowles, John, [1965] 2013, *Magicianul*, traducere de Livia Deac și Mariana Chițoran, Iași, Polirom
- Márquez, Gabriel García, [1967] 2020, *Un veac de singurătate*, traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți, BLU DUAINE PRESS
- Márquez, Gabriel García, 2005, *Ochi de câine albastru*, traducere din limba spaniolă și prefață de Tudora Șandru-Mehedinți, București, RAO
- Rushdie, Salman, [1983] 2022, *Rușinea*, traducere de Cornelia Bucur, Iași, Polirom
- Rushdie, Salman, [1988] 2007, *Versetele satanice*, traducere și note de Dana Crăciun, Iași, Polirom

Rushdie, Salman, [1999] 2022, *Pământul de sub tălpile ei*, traducere de Antoaneta Ralian, Iași, Polirom

Rushdie, Salman, [2001] 2012, *Furie*, traducere și note de Vlad Russo, Iași, Polirom

Rushdie, Salman, [2008] 2022, *Seducătoarea din Florența*, traducere și note de Dana Crăciun, Iași, Polirom

Rushdie, Salman, [2019] 2021, *Quichotte*, traducere de Dana Crăciun, Iași, Polirom

Rushdie, Salman, 2023, *Orașul victoriei*, traducere de Dana Crăciun, Iași, Polirom

2. Alte surse primare

Delillo, Don, [1985] 2006, *Zgomotul alb*, traducere de Horia-Florian Popescu, prefață de Radu Surdulescu, București, Editura Leda

Dostoievski, Feodor, [1866] 2011, *Crimă și pedeapsă*, traducere de Adriana Liciu, Iași, Polirom

Wilde, Oscar, [1890] 2014, *Portretul lui Dorian Gray*, traducere de Antoaneta Ralian, București, Editura Humanitas

3. Surse secundare

a. Studii generale

Anderson, Perry, 1998, *The Origins of Postmodernity*, Londra, Verso

Assunto, Rosario, 1983, *Universul ca spectacol. Artă și filosofie Europei baroce*, traducere de Florina Nicolae, București, Editura Meridiane

Baudelaire, Charles, [1868] 1971, *Curiozități estetice*, traducere de Rodica Lipatti, București, Editura Meridiane

Bauman, Zygmunt, [1995] 2000, *Etica postmodernă*, traducere de Doina Lică, București, Editura AMARCORD

Beguin, Albert, [1939] 1954, *El alma romántica y el sueño: ensayo sobre el romanticismo alemán y la poesía francesa*, traducere de Mario Monteforte Toledo, Madrid, Fondo de Cultura Economica

Best, Steven & Kellner, Douglas, 1991, *Postmodern Theory: Critical Interrogations*, Londra, Macmillan

Camayd, Erik, 1998, *Realismo mágico y primitivismo: relecturas de Carpentier, Asturias, Rulfo y García Márquez*, University Press of America

- Călinescu, George & Călinescu, Matei & Marino, Adrian & Vianu, Tudor, 1971, *Clasicism, baroc, romantism*, Cluj, Editura Dacia
- Călinescu, Matei, [1987] 2005, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, București, Editura Polirom
- Cărtărescu, Mircea, 1999, *Postmodernismul românesc*, postfață de Paul Cornea, București, Humanitas
- Chiampì, Irlemar, 1983, *El realismo maravilloso. Forma e ideología en la novela hispanoamericanas*, MONTE AVILA EDITORES
- Ciorănescu, Alexandru, [1957] 1980, *Barocul sau descoperirea dramei*, traducere de Gabriela Tureacu, Cluj-Napoca, Editura Dacia
- Connor, Steven, [1989] 1997, *Postmodernist Culture: an Introduction to Theories of the Contemporary*, 2nd edition, London, Wiley-Blackwell
- Delanty, Gerard, 2000, *Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*, Londra, SAGE Publications
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, [1972] 1985, *El Anti Edipo: Capitalismo y esquizofrenia*, traducere de Francisco Monge, Barcelona, Paidós Ibérica
- Docherty, Thomas, 1990, *After Theory: Postmodernism/Postmarxism*, Routledge
- Eagleton, Terry, 1996, *The Illusions of Postmodernism*, Blackwell Publishing Ltd.
- Eagleton, Terry, 2003, *After Theory*, New York, Basic Books
- Eco, Umberto, [1994] 1997, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Pontica
- Eco, Umberto, [2011] 2017, *Cum ne construim dușmanul: și alte scrieri ocazionale*, traducere de Ștefania Mincu, Ed. a 3-a, Iași, Polirom
- Eco, Umberto, [2017] 2019, *On the Shoulders of Giants*, traducere de Alastair McEwen, Harvard University Press
- Harris, Marvin, 1999, *Theories of Culture in Postmodern Times*, London, AltaMira Press
- Harvey, David, [1990] 2002, *Condiția postmodernității: o cercetare asupra originilor schimbării culturale*, traducere de Cristina Gyurcsik și Irina Matei, Timișoara, AMARCORD
- Hassan, Ihab, 1982, *The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern Literature*, The University of Wisconsin Press

- Hassan, Ihab, 1987, *The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture*, Ohio State University Press
- Hutcheon, Linda, [1988] 2002, *Poetica postmodernismului*, traducere de Dan Popescu, București, Editura Univers
- Jameson, Fredric, [1989] 2021, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*, traducere din limba engleză de Alex Văsieș și Vlad Pojoga, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu
- Kirby, Alan, 2009, *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture*, New York, The Continuum International Publishing Group
- Lewis, David, 1986, *On the Plurality of Worlds*, Oxford, Blackwell
- Malpas, Simon, 2005, *The Postmodern*, London & New York, Routledge
- McHale, Brian, [1987] 2009, *Ficțiunea postmodernistă*, traducere de Dan H. Popescu, Iași, Polirom
- McHale, Brian, 1992, *Constructing Postmodernism*, London & New York, Routledge
- Natoli, Joseph & Hutcheon, Linda eds. (1993), *A Postmodern Reader*, New York, State University of New York Press
- Nealon, Jeffrey Thomas, 2012, *Post-postmodernism or: The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism*, Stanford University Press
- Nemoianu, Virgil, [2010] 2011, *Postmodernismul și identitățile culturale: conflicte și coexistență*, traducere de Laura Carmen Cuțitaru, postfață de Codrin Liviu Cuțitaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
- Nicol, Bran, 2009, *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*, New York, Cambridge University Press
- Perry, Ralph Barton, 1956, *The Humanity of Man*, New York, George Braziller
- Petrescu, Ioana Em, 2003, *Modernism/Postmodernism: o ipoteză*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință
- Petrescu, Liviu, 1998, *Poetica postmodernismului*, ediția a 2-a, Pitești, Editura Paralela 45
- Ronen, Ruth, 1994, *Possible Worlds in Literary Theory*, Cambridge University Press
- Ryan, Marie-Laure, [2001] 2004, *La narración como realidad virtual: la inmersión y la interactividad en la literatura y en los medios electrónicos*, Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica

Ryan, Marie-Laure, 1991, *Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory*, Indiana University Bloomington & Indianapolis Press

Sábato, Ernesto, 1964, *El escritor y sus fantasmas*, Buenos Aires, Aguilar

Sábato, Ernesto, 1968, *Uno y el universo*, Barcelona, Seix Barral

Samuels, Robert, 2009, *New Media, Cultural Studies, and Critical Theory after Postmodernism: Automodernity from Zizek to Laclau*, New York, PALGRAVE MACMILLAN

Sarduy, Severo, 2011, *El barroco y el neobarroco*, Buenos Aires, El Cuenco de Plata

Sim, Stuart, [1998] 2001, *Postmodernism and Philosophy*, în *The Routledge Companion to Postmodernism*, London & New York, Routledge

Toma, Pavel, [1986] 1992, *Lumi ficționale*, traducere de Maria Mociorniță, prefață de Paul Cornea, București, Minerva

b. Studii de specialitate

Acheson, James, 1998, *Modern Novelists: John Fowles*, Macmillan Education

Alazraki, Jaime, 1977, *Versiones, Inversiones, Reversiones: el espejo como modelo estructural del relato en los cuentos de Borges*, Madrid, Gredos

Arana, Juan, 2000, *La eternidad de lo efímero. Ensayos sobre Borges*, prolog de Arturo Echavarria, Madrid, Editorial Biblioteca Nueva

Baczyńska, Beata, [2005] 2016, *Pedro Calderón de la Barca, dramaturgo en el gran teatro de la historia*, traducere de Justyna C. Nowicka și Beata Baczyńska, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes

Bahtin, Mihail, [1965] 2003, *La cultura popular en la Edad Media y el Renacimiento: el contexto de Francois Rabelais*, traducere de Julio Forcat și César Conroy, Madrid, Alianza

Barrenechea, Ana María, 1984, *La expresión de la irrealidad en la obra de Jorge Luis Borges*, Buenos Aires, Centro Editor de América Latina

Barth, John, 1984, *The Literature of Exhaustion & The Literature of Replenishment*, în *The Friday Book: Essays and Other Non-Fiction*, Londra, The John Hopkins University Press

Bastos, María Luisa, 1974, *Borges ante la crítica argentina*, Buenos Aires, Ediciones Hispamérica

- Caesar, Michael, 1999, *Umberto Eco: Philosophy, Semiotics and the Work of Fiction*, Blackwell Publishers
- Fernandes, Amanda Pavani, 2020, *The Simulacrum in Contemporary Science Fiction: Atwood, Willis, Piercy, Collins, Cadigan*, Belo Horizonte
- Kluwick, Ursula, 2011, *Exploring Magic Realism in Salman Rushdie's Fiction*, New York & Londra, Routledge
- Massuh, Gabriela, 1980, *Borges: una estética del silencio*, Buenos Aires, Argentina, Editorial de Belgrano
- McSweeney, Kerry, 1983, *Four Contemporary Novelists: Angus Wilson, Brian Moore, John Fowles, V.S. Naipaul*, Londra, McGill-Queen's University Press, 101-150
- Neary, John, 1992, *Something and Nothingness: The Fiction of John Updike & John Fowles*, Southern Illinois University Press, 103-144
- Rest, Jaime, 1976, *El laberinto del universo: Borges y el pensamiento nominalista*, Buenos Aires, Ediciones Librerías Fausto
- Williams, James, 2005, *Gilles Deleuze's Difference and Repetition: a Critical Introduction and Guide*, Edinburgh, Edinburgh University Press

c. Studii culturale

- Barthes, Roland, [1957] 1997, *Mitologii*, traducere, prefață și note de Maria Carpov, Cluj, Institutul European
- Barthes, Roland, [1980] 2009, *Camera luminoasă*, traducere de Virgil Mleşniță, Idea Design & Print
- Baudrillard, Jean & Guillaume, Marc, [1994] 2002, *Figuri ale alterității*, traducere de Ciprian Mihali, Pitești, Editura Paralela 45
- Baudrillard, Jean, [1970] 2008, *Societatea de consum*, traducere de Alexandru Matei, prefață de Ciprian Mihali, București, Comunicare.ro
- Baudrillard, Jean, [1976] 2017, *Symbolic Exchange and Death*, traducere de Iain Hamilton Grant, London, SAGE Publication
- Baudrillard, Jean, [1979] 1990, *Seduction*, traducere de Brian Singer, Montreal, New World Perspectives

- Baudrillard, Jean, [1981] 2008, *Simulacre și simulare*, traducere de Sebastian Big, Cluj, Idea Design & Print
- Baudrillard, Jean, [1983] 1996, *Strategiile fatale*, traducere de Felicia Sicoie, Iași, Polirom
- Baudrillard, Jean, [1987] 1988, *The Ecstasy of Communication*, traducere de Bernard & Caroline Schutze, New York, Semiotext(e)
- Baudrillard, Jean, [1990] 1993, *The Transparency of Evil: Essays on Extreme Phenomena*, traducere de James Benedict, New York & Londra, Verso
- Baudrillard, Jean, [1997] 2001, *Paroxistul indiferent: Convorbiri cu Philippe Petit*, traducere de Bogdan Ghiu, Cluj, Idea Design & Print
- Baudrillard, Jean, [1999] 2011, *Impossible Exchange*, traducere de Chris Turner, London & New York, Verso
- Baudrillard, Jean, [2000] 2008, *Cuvinte de acces*, traducere din limba franceză și prefață de Bogdan Ghiu, București, Editura Art
- Debord, Guy, [1967] 2011, *Societatea spectacolului*, traducere de Cristina Săvoiu, București, Editura RAO
- Eco, Umberto, 1999, *La estrategia de la ilusión*, traducere de Edgardo Oviedo, Barcelona, Editorial Lumen
- Llosa, Mario Vargas, [2012] 2018, *Civilizația spectacolului*, traducere de Marin Mălaicu-Hondrari, București, Humanitas
- Maffesoli, Michel, [1988] 2004, *El tiempo de las tribus: el ocaso del individualismo en las sociedades posmodernas*, traducere de Daniel Gutierrez Martinez, Buenos Aires, Siglo XXI Editores
- Maffesoli, Michel, [2003] 2003, *Clipa eternă: reîntoarcerea tragicului în societățile postmoderne*, traducere de Magdalena Tălăban, București, Editura Meridiane
- Maffesoli, Michel, [2008] 2009, *Iconologías: Nuestras idolatrías posmodernas*, traducere de Jordi Terre, Barcelona, Peninsula
- Vattimo, Gianni, [1989] 1990, *La sociedad transparente*, traducere de Teresa Oñate, Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica

d. Studii filosofice

- Bergson, Henri, [1900] 2014, *Râsul. Eseu asupra semnificației comicului*, traducere de Ana-Maria Datcu, Editura ALL
- Bondor, George, 2008, *Dansul măștilor: Nietzsche și filosofia interpretării*, București, Humanitas
- Caputo, John & Vattimo, Gianni, [2007] 2008, *După moartea lui Dumnezeu*, traducere de Cristian Cercel, București, Curtea Veche
- Deleuze, Gilles, [1962] 2005, *Nietzsche și filosofia*, traducere de Bogdan Ghiu, București, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană
- Deleuze, Gilles, [1965] 2002, *Nietzsche*, traducere de Bogdan Ghiu, București, Editura ALL EDUCATIONAL
- Deleuze, Gilles, [1968] 1995, *Diferență și repetiție*, traducere de Toader Saulea, București, Editura Babel
- Eco, Umberto, [1990] 1996, *Limitele interpretării*, traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Constanța, Pontica
- Foucault, Michel, [1969] 1999, *Arheologia cunoașterii*, traducere de Bogdan Ghiu, București, Univers
- Foucault, Michel, [1994] 2001, *Theatrum philosophicum: studii, eseuri, interviuri (1963-1984)*, traducere de Bogdan Ghiu, Ciprian Mihali, Emilian Cioc și Sebastian Blaga, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință
- Gadamer, Hans-Georg, [1960] 2001, *Adevăr și metodă*, traducere de Gabriel Kohn, Călin Petcana, Gabriel Cercel și Larisa Dumitru, București, Teora
- Heidegger, Martin, 2019, *Conceptele fundamentale ale metafizicii: lume – finitudine – singurătate*, traducere de Paul Gabriel Sandu, București, Humanitas
- Lyotard, Jean-François, [1979] 1993, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, traducere și prefață de Ciprian Mihali, București, Editura Babel
- Lyotard, Jean-François, 1997, *Postmodernul pe înțelesul copiilor. Corespondență 1982-1985*, traducere și postfață de Ciprian Mihali, Cluj, Biblioteca Apostrof
- Nietzsche, Friedrich, [1882] 2013, *Știința voioasă*, traducere de Liana Miclescu și Simion Dănilă, București, Humanitas
- Nietzsche, Friedrich, [1883] 2018, *Așa grăit-a Zarathustra: o carte pentru toți și nici unul*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș, București, Humanitas

- Nietzsche, Friedrich, [1887] 1996, *Genealogia moralei*, traducere de Darie Lăzărescu, București, Editura Mediarex
- Nietzsche, Friedrich, [1901] 1999, *Voința de putere*, traducere și studiu introductiv de Claudiu Baci, Oradea, Aion
- Nietzsche, Friedrich, [1906] 1994, *Noi, filologii*, traducere, studiu introductiv și note de Vasile Muscă, Cluj-Napoca, Editura Dacia
- Nietzsche, Friedrich, [1906] 1996, *Antichristul*, traducere, note și postfață de Vasile Muscă, București, Biblioteca Apostrof
- Nietzsche, Friedrich, [1908] 2012, *Ecce homo. Cum devii ceea ce ești*, traducere de Mircea Ivănescu, București, Humanitas
- Nietzsche, Friedrich, [1980] 2001, *Opere complete (IV): Aurora, Idile din Messina, Știința veselă*, Timișoara, Casa de presă și editură Hestia
- Nietzsche, Friedrich, [1980] 1998, *Opere complete (II). Nașterea tragediei. Considerații inactuale I-IV. Scrieri postume (1870-1873)*, traducere de Simion Dănilă, Timișoara, Hestia
- Noica, Constantin, 1978, *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan*, București, Editura Univers
- Vattimo, Gianni, [1974] 2001, *Subiectul și masca. Nietzsche și problema eliberării*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica
- Vattimo, Gianni, [1985] 1993, *Sfârșitul modernității*, traducere de Ștefania Mincu, postfață de Marin Mincu, Constanța, Pontica
- Vattimo, Gianni, [1988] 1996, *Aventurile diferenței*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Pontica

e. Articole și comentarii

- Bolaño Quintero, Jesús, 2022, *Pos-posmodernismo: Una descripción del Zeitgeist del nuevo milenio*, Océanide: 15, 17-25. <https://oceanide.es/index.php/012020/article/view/72> [Septembrie 13, 2024]
- Campbell, Ysla, 2012, *Ecos erasmistas en La vida es sueño*, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcpk122> [Noiembrie 13, 2024]

- Corrigan, Marianne, 2013, *Rushdie as an International Writer: The Ground Beneath Her Feet, Fury, Shalimar the Clown and The Enchantress of Florence*, în „Salman Rushdie: Contemporary Critical Perspectives”, antologie editată de Robert Eaglestone și Martin McQuillan, Bloomsbury Academic, pp. 34-44
- Debord, Guy, [1992] 2011, *Comentarii asupra societății spectacolului*, traducere de Cristina Săvoiu, București, Editura RAO
- Eco, Umberto, [1983] 1984, *Postscript to The Name of The Rose*, traducere de William Weaver, San Diego, Harcourt Brace Jovanovich
- Farronato, Cristina, 2009, *From the Rose to the Flame: Eco's theory and fiction between the Middle Ages and postmodernity*, în „New Essays on Umberto Eco”, antologie editată de Peter Bondanella, Cambridge University Press, pp. 50-71
- Ghezzani, Alessandra - Giovannelli, Laura - Rossi, Francesco - Savettieri, Cristina, *Entering the Simulacra World*, în „Between”, XII.24 (2022): i-xix
- Gonzalez, Madelena, *A Ghost of a Fiction: Fury and the Poetics of Simulacra*, în „Études britanniques contemporaines” [Online], 34 | 2008, online din 27 mai 2019, consultat la data de 28 septembrie 2024. URL: <http://journals.openedition.org/ebc/7183> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/ebc.7183>
- Hassan, Ihab, 2003, *Beyond Postmodernism: Toward an Aesthetic of Trust*, Modern Greek Studies: vol. 11, 303-316. <https://openjournals.library.sydney.edu.au/MGST/article/view/6313> [Decembrie 8, 2024]
- Kowalik, George, 2023, *Post-Postmodernism, the “Affective Turn”, and Inauthenticity*, Humanities: 12, 7. <https://doi.org/10.3390/h12010007> [Decembrie 10, 2024]
- Lipecký, Filip, 2014, *Simulacra in Science Fiction*, în „Ars Aeterna Journal”, 6(2), 28-38
- MacCannell, Dean & MacCannell, Juliet Flower, 1993, *Social class in postmodernity: Simulacrum or return of the real?*, în *Forget Baudrillard?*, antologie editată de Chris Rojek și Bryan S. Turner, New York, Routledge, pp. 124-145
- Mohamed Nafie, Noha Hamed, 2022, *Concepts of Post-Postmodern Art in Achieving Sustainable Development Principles*, Journal of Art, Design and Music: Vol. 1: Iss. 2, Article 3. <https://doi.org/10.55554/2785-9649.1010> [Octombrie 24, 2024]

- Mondal, Anshuman, 2007, *The Ground Beneath Her Feet and Fury: The Reinvention of Location*, în „The Cambridge Companion to Salman Rushdie”, antologie editată de Abdulrazak Gurnah, Cambridge University Press, 169-183.
- Parker, Alexander, 2016, *Metáfora y símbolo en la interpretación de Calderón*, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmckq008> [Noiembrie 13, 2024]
- Santiesteban Oliva, Héctor, 2012, *Paralelismos monstruosos calderonianos. Segismundo, Semíramis, Aquiles; monstruos de La vida es sueño, La hija del aire, El monstruo de los jardines*, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcg7418> [Noiembrie 13, 2024]
- Schwartz Lerner, Lía, 2003, *De la imaginación onírica y „La vida es sueño”*, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, <https://www.cervantesvirtual.com/obra/de-la-imaginacion-onirica-y-la-vida-es-sueno> [Noiembrie 13, 2024]
- Volek, Emil, 1992, *El Hablador de Vargas Llosa*, în „Cuadernos Hispanoamericanos” (Madrid, España), nr. 509 (nov. 1992) pp. 95-102. Disponibil în Biblioteca Nacional Digital de Chile <https://www.bibliotecanacionaldigital.gob.cl/bnd/628/w3-article-256991.html> [Octombrie 2, 2024]
- Ynduráin, Domingo, 2012, *„La vida es sueño”: doctrina y mito*, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcvh664> [Noiembrie 13, 2024]
- Zugasti, Miguel, 2017, *A vueltas con el género de La vida es sueño: comedia palatina seria*, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcxs7v4> [Noiembrie 13, 2024]

f. Istorii

- Copleston, Frederick, [1946] 2008, *Istoria filosofiei: Filosofía germană din secolele XVIII și XIX*, traducere de Laurențiu Staicu și Alexandru Marcoci, București, Editura ALL
- Ruiz Ramón, Francisco, 1988, *Historia del teatro español: desde sus orígenes hasta 1900*, Madrid, Catedra

g. *Interviuri*

Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani, volum îngrijit de Willis Barnstone, traducere de Mihaela Constantinescu, Cluj, Dacia, 1990

Conversations with Salman Rushdie, antologie editată de Michael Reder, University Press of Mississippi, 2000

Lllosa, Mario Vargas, 2022, *Jumătate de secol cu Borges*, traducere de Mariana Sipoș, București, Humanitas fiction